

De Koningsberg op Rosendael deel 2

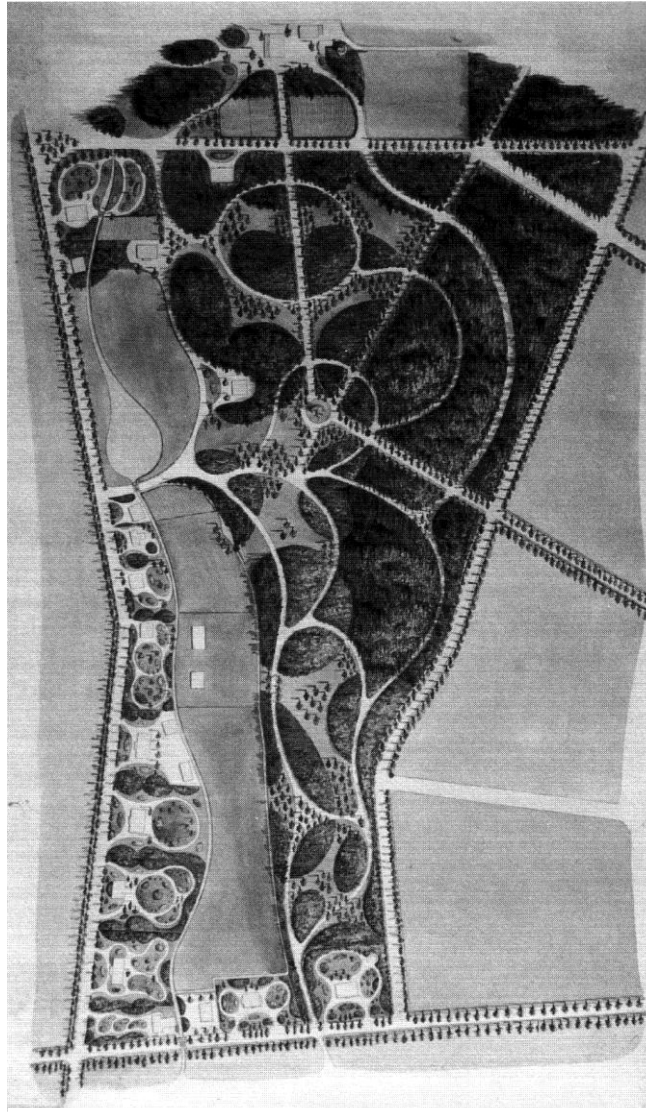
Ciska van der Genugten

Inleiding

In 2016 ging een lang ge-koesterde wens van Geldersch Landschap & Kas-teelen in vervulling: herstel van het park rond de Koningsberg. In 2 artikelen wordt de geschiedenis van de Koningsberg beschreven en op het herstel van het park in gegaan. Deel 1 ging over de geschiedenis als jachtbos.

Parkbos

In 1874 krijgt Dirk Watzé van Reinhard J.C. baron van Pallandt opdracht voor een ontwerp voor de Koningsberg. Dirk Watzé (1833-1906) werkte bijna uitsluitend in Twente, voor textiel-fabrikanten als van Heek, Blijdenstein, Jannink en ter Kuile¹. In 1872-74 had Watzé het Volkspark in Enschede ontworpen. Dit park werd betaald uit een legaat van Hendrik Jan van Heek (1814-1872), een van de oprichters van de firma van Heek en Co (1859). Mogelijk kende van Pallandt deze firma en had er wellicht zelfs in geïnvesteerd. Zijn neef Elbert Carsilius baron van



Dirk Watzé (toegeschreven), ontwerp voor de Koningsberg, ca 1874. Part.bezit

Pallandt van Westervoort droeg in ieder geval in 1870 twee obligaties over aan de Firma van Heek². Hier ligt dus mogelijk een connectie tussen de familie van Pallandt en Twente, waar ze kennis konden maken met het werk van Watzé.

Dirk Watzé ontwierp parken in landschapsstijl, met slingerende paden met flauwe, langgerekte bochten. Langs de slingerende paden stond vaak laanbeplanting en Watzé maakt ook gebruik van zichtassen. Gazons werden begrensd door of afgewisseld met dicht beplante bosgedeelten. De beplanting van Watzé parken was gevarieerd, met vaak bijzondere bomen (Watzé was boomkweker)³.

In het ontwerp voor de Koningsberg liet hij sommige van de oorspronkelijke 17^e eeuwse lanen intact, andere vormde hij om tot zichtlijnen. Door de bosvakken kwamen cirkelvormige en druppelvormige paden.

Er kwam meer afwisseling in de vakken tussen de lanen en

paden; gazons met daarin losse bomen werden afgewisseld met dicht en minder dicht bos.

In 1874 was de beplanting van de Koningsberg in slechte staat. Het noordelijke gedeelte werd in 1875 geveeld en verkocht, daarna werd de bodem bewerkt en opnieuw ingeplant. In 1876 volgde het zuidelijke gedeelte. Daarna werden de tussen de bospercelen gelegen open vlakken geëgaliseerd en ingezaaid en werden wandelpaden en zoden banden gelegd⁴.

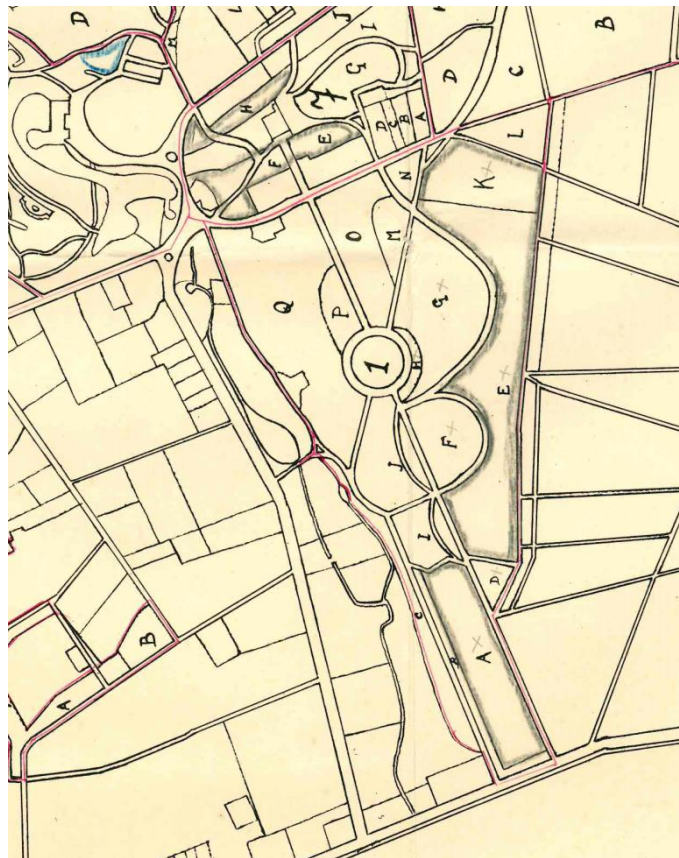
Uit de rekeningen blijkt welke bomen en struiken Wattez o.a. leverde: Kastanje, *Prunus lusitanica*, *Taxus baccata*, wilde rozen, klimop en andere klimplanten, eik, beuk, Amerikaanse eik, zilverden, *Acacia*, *Robinia pseudo-acacia*, Suikeresdoorn, *Prunus mahaleb*, *Prunus virginiana* en abeel⁵. Wat opvalt is de afwisseling: bomen en struiken die bloeien (o.a. *Prunus*, kastanje, roos, *Robinia*), bomen met een herfstkleur (o.a. Amerikaanse eik, suikeresdoorn), wintergroene bomen en struiken (*Taxus*, zilverden, klimop), bomen met een witte bladachterkant (abeel, zilverden).

In de daaropvolgende eeuw stegen de kosten van onderhoud van Rosendaal en namen de inkomsten af. Investeringsen en beheer richtten zich op het gebied direct rond het huis. De Koningsberg werd langzamerhand een 'gewoon' bos. De hoofdpaden, zoals de 17^e eeuwse lanen, bleven wel intact, maar zonder laanbomen. Een deel van de detaillering, zoals de rondgaande paden, verdween geleidelijk en zichtlijnen groeiden dicht. Ook verdwenen de door Wattez geplante bomen en struiken en werden vervangen door bomen met een betere bosbouwkundige waarde.

In 1978 werd Rosendaal overgedragen aan Geldersch Landschap & Kasteelen (GLK). Deze stichting begon met het herstel van het kasteel en kasteelpark. De Koningsberg bleef een openbaar wandelbos.

Herstelplan Koningsberg

In 1999 werd in opdracht van GLK door Lucia Albers een beheersvisie opgesteld voor Rosendaal. Daarbij werd ook een grondige analyse van de geschiedenis van het park uitgevoerd en bleek dat er van de aanleg op de Koningsberg meer over was dan aanvankelijk gedacht. Toen ontstond ook het plan om de aanleg van Wattez te herstellen, het moest weer een park van allure worden, onderdeel van 300 jaar tuinkunst op Rosendaal.



Bedrijfskaart uit 1946 van de Koningsberg, coll. GLK.

Ter voorbereiding van het herstelplan werd opnieuw een historische analyse uitgevoerd, nu meer in detail en ditmaal door GLK zelf. Het ontwerp van Wattez bleek gro-

tendeels uitgevoerd zoals op tekening, maar niet helemaal. Bij herstel van een park wordt doorgaans uitgegaan van wat er daadwerkelijk is aangelegd, niet van de tekening. Het is daarom van belang zo precies mogelijk te weten te komen hoe de daadwerkelijke aanleg was. Alle kaarten, tekeningen, (lucht)foto's en dergelijke van de Koningsberg werden nog eens bij elkaar gelegd en in het veld nagelopen of er nog iets van de aanleg van Watzte terug te vinden was. Dat leverde ten opzichte van 1999 nog enkele nieuwe bronnen op, zoals een luchtfoto uit 1944 en een bedrijfskaart uit ca 1946, die opdook uit het archief. Op het Actueel Hoogtebestand van Nederland, dat in 1999 nog niet beschikbaar was bleken historische padenstructuren goed te zien. Dit alles resulteerde in een schets van hoe het ontwerp van Watzte waarschijnlijk ooit was uitgevoerd en wat daar nog van over was.

Als je weet hoe het ooit is aangelegd wil dat nog niet zeggen dat je dat 1 op 1 weer terug kunt brengen. We leven nu in een heel andere tijd, het gebruik van het park is anders en de manier van onderhoud ook. In de 19^e eeuw kwamen alleen de kasteelheer en zijn gasten op de Koningsberg en kwamen ze doorgaans uit de richting van het kasteel. Nu wandelen er dagelijks vele mensen, die op allerlei plekken de Koningsberg op komen, en wordt er ook gefietst. Voor onderhoud hadden ze destijds nog geen machines, maar wel een heleboel tuinlieden.

Dat betekent dat je het oorspronkelijke ontwerp van Watzte moet aanpassen. Adagium daarbij is: waarde toevoegen mag, waarde weghalen niet. Bij aanpassingen probeer je zoveel mogelijk in de geest van de oorspronkelijke ontwerper te denken: als hij hetzelfde probleem had gehad, hoe zou hij het dan in zijn ontwerp verwerkt hebben?

De huidige recreatiedruk gecombineerd met de steile hellingen creëren een erosieprobleem. Hoe kun je een pad dan zo verleggen dat er minder erosiegevaar is en het toch blijft passen in het park van Watzte? Doordat er geen hakhout meer is, is het uitzicht vanaf de Konings-

berg totaal anders dan toen de lanen en uitzichten werden aangelegd, hoe ga je daar mee om?

Het huidige bosbeheer gebeurt met machines, de paden moeten dus een minimale breedte hebben. Dat betekent dat 2 padjes vlak naast elkaar mekaar bijna gaan naderen en je er beter 1 kunt weglaten. De bomen en struiken die Watzte gebruikte zouden het in de huidige tijd (o.a. klimaat) en met het huidige beheer niet goed doen, ze zijn niet voor niets binnen 100 jaar verdwenen.

Al dat soort overwegingen maken dat het plan aangepast moet. Voor GLK waren er voor het herstel een aantal belangrijke uitgangspunten:

- de berg en de 17^e eeuwse lanen vormen de rug-gengraat van het park,
- de Koningsberg moet weer echt een focuspunt worden, het hart van het park,
- de lanen en zichtlijnen moeten weer duidelijk aanwezig zijn,
- rechte paden moeten weer recht worden en gebogen paden weer strakke (cirkel)bogen,
- meer kleur, zoals bloei of bladkleur, indien mogelijk uit het door Watzte gebruikte sortiment,
- er moeten meerdere ommetjes mogelijk zijn vanuit de ingangen rondom het park,
- fietsers en wandelaars zo veel mogelijk scheiden,
- duurzaam en onderhoudsarm

Het is altijd even schrikken als een park hersteld wordt, want een park restaureren is de zaag hanteren. Eerst moet de opslag van bomen gekapt, zodat er weer licht, lucht en doorzicht is. Dit is vergelijkbaar met onkruid wieden in een tuin met achterstallig onderhoud. Daarna kan aan de slag gegaan worden met herstel van de hoofdstructuren van het park.

De Koningsberg werd met materiaal dat naar beneden gerold was weer opgehoogd. Bovenop de berg kwam een cirkelvormig plat vlak. Watzte had hier een solitaire boom getekend. Ook GLK vindt dat er iets op die plek moet komen als bekroning van de berg, maar momenteel is nog niet bekend wat dat zou kunnen worden.

Rondom de berg kwam een cirkel van bomen met een zuilvormige kroon (*Metasequoia glyptostroboides*, watercypres), zodat er ook in de toekomst uitzicht blijft vanaf de berg. De lanen werden weer strak aangelegd en beplant met bomen met een meer brede en ronde kroon en mooie herfstkleur (*Quercus coccinia* 'Splendens', Scharlaken eik). De zichtlijnen werden opengekapt en ook rond de Koningsberg werd meer ruimte gemaakt. Daarin kwamen enkele losse bomen (*Acer saccharinum*, suikeresdoorn), zoals Watez ook open ruimtes met losse bomen in zijn ontwerp verwerkt had. De boogvormige en cirkelvormige paden van Watez werden weer strak gelegd en enkele verdwenen paden heraangelegd. Vanaf de parkeerplaats bij het dorp werd een nieuw pad aangelegd dat met cirkelbogen aansloot op de padenstructuur van Watez. Op de parkeerplaats kwamen nieuwe bomen (*Sophora japonica*, honingboom). Tenslotte werd er een nieuw fietspad aangelegd, zodat fietsverkeer van en naar de school niet meer over de wandelpaden en dwars door het bos hoeft.



Zicht op boerderij voor en na herstel

Het park oogt nu nog wat kaal, maar er is al zichtbaar dat doordat er meer licht is er een meer diverse ondergroei ontstaat. Dit zorgt niet alleen voor meer afwisseling in het park, maar is ook voor planten en dieren van belang.



Zij profiteren ook van de toegenomen diversiteit aan habitats.



De Koningsberg is weer het centrum van het park en trekt al vanaf het begin van het herstel een gestage stroom bezoekers die vanaf de top de doorzichten door de lanen en zichtlijnen bewonderen.

¹ Zijlstra, B, 1987. *Nederlandse tuinarchitectuur II, tussen 1850 en 1940*. blz. 23

² Historisch Centrum Overijssel, Archief Firma Van Heek & Co. te Enschede en de N.V. Boekelosche Stoombleekerij : Onderhandse akte van verkoop en overdracht door E.C. Baron van Pallandt van Harsseveldt aan de Firma van twee obligaties, 1870.

³ Zijlstra, blz. 25.

⁴ Bierens de Haan, J.C., 1994. *Rosendael, Groen Hemeltjen op Aerd*. blz.237.

⁵ Bierens de Haan, blz. 237.